

IA VELLA I ENCERCLADA TERRA SALVADOR ESPRIU

SVBIRACTS

EX-LIBRIS BIBLIOTECA DE CATALUNYA

833.6

Lit. Catalana

Theatre

© Salvador Espriu.
© Per a aquesta edició,
Centre Excursionista de Catalunya.

Edita: ÀMBIT, Serveis Editorials
Plaça Bonsuccés 7, entressol 7
Tel. 301 76 81
Barcelona-1.

ISBN 84 - 300-3387-4.
Dip. Leg.: B. 32.837-1980.

Fotocomposició i impressió:
Tipografia Empòrium, S. A.
Ferlandina, 9 i 11 - Tel. 242 74 80 - Barcelona-1.

D'UNA VELLA I
ENCERCLADA TERRA

JP

A l'honorable senyor
Jordi Pujol i Solel
President de la Generalitat
de Catalunya
amb admiració i amistat

~~JMURACHS~~

Barcelona, 29 · X · 80

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE

3.000 exemplars en paper Offset Tres Torras
226 exemplars, signats per l'autor
i numerats del 0 al 225,
en paper Fil "Fabriano"

Exemplar N.º 3

Per al Molt Honorable Senyor

Dr. Jordi Pujol i Soler,

President de la Generalitat de Catalunya,

amb tota la nova admiració i amistat

Salva don Espriu.

B., 29 - X - 1980.

SALVADOR ESPRIU

D'UNA VELLA I
ENCERCLADA TERRA

DIBUIXOS DE
JOSEP MARIA SUBIRACHS

Edició commemorativa del Centenari
del
Centre Excursionista de Catalunya
(1876/1976)

Barcelona, octubre de 1980

AGRAÏMENT

El que semblava un fet imminent el maig del 1976, ha trigat a ser-ho; però ara és sortosament una realitat.

L'obra que va escriure l'amic Salvador Espriu i que ha contribuït discretament, com ell diu, a celebrar el centenari de la naixença del Centre Excursionista de Catalunya, la tenim ja impresa i magníficament il·lustrada per un altre estimat artista, Josep Maria Subirachs, el qual, com a autor de la medalla commemorativa del centenari de la nostra entitat, havia contribuït ja gentilment a festejar aquella naixença.

És per a mi un honor i un goig donar-los les gràcies en nom del Centre Excursionista de Catalunya i també una satisfacció molt gran poder fer arribar a mans dels seus admiradors aquesta edició de «D'una vella i encerclada terra».

Salvador Espriu explica en el pròleg, amb amenitat i precisió, totes les vicissituds passades fins a tenir l'obra enllestida aquell maig del 76. Jo puc afegir-hi una altra fita assolida: a la tardor del 79, concretament el 29 d'octubre, va ser presentada al públic i estrenada al Palau de la Música Catalana de Barcelona.

Finalment avui ja és un llibre.

I és un llibre que ens proposa una excursió singular pels Països Catalans.

Un rodamón d'esguard lúcid i amorós, que és l'esguard que cal per anar d'excursió, ens hi acompanya.

Conèixer i fer conèixer la nostra terra tal com és: «embastardida» i «malmenada».

I estimar-la, malgrat tot.

I fer-la estimar.

Heus aquí per què nasqué el Centre Excursionista de Catalunya.

Sembla un objectiu prou senzill.

Salvador Espriu ens diu, i és cert, que ha comportat sovint risc i ha demanat tenacitat i abnegació.

També, i sortosament sovint, en els moments més negres, han ressonat entre nosaltres unes paraules exactes, justes, precises.

Eren les paraules d'Espriu, que han infós claredat, esperança, fortalesa, decisió.

Els qui seguien tenaçment un camí arriscat, comprenien que era el bo, i els qui s'esforçaven abnegadament a servir la col·lectivitat, sabien que llur esforç no era de cap manera inútil.

Gràcies, doncs, a Salvador Espriu per la seva perseverant actitud i gràcies també perquè, després de voltar per la vella i encerclada terra, ens encoratja un cop més a «seguir tirant dards al blanc».

Algun cop, potser aviat, l'encertarem.

Trencarem el cercle de la vella terra que estimem.

Lluís Puntís i Pujol
President del Centre Excursionista
de Catalunya

Octubre, 1980.

En el primer Centenari de la fundació del
«Centre Excursionista de Catalunya».

Per a Maria Antònia Aubert
i els seus fills.

En algun moment de l'any mil nou-cents setanta-tres, el compositor i musicòleg Manuel Valls em va invitar a encarregar-me de la lletra d'un espectacle en un acte i dividit en dotze episodis, a la fi reduït a deu. Aquesta obra va ser ideada com un explícit homenatge a la nostra entitat lingüística i nacional, complexa i alhora en essència unitària. En la funció, un rodamón recorre tots els Països Catalans, amb un parell d'escapades fora dels nostres límits, l'una a Montpeller i l'altra al monestir de Sixena, tan relacionats, però, amb la nostra història.

Manuel Valls havia començat a treballar en el seu propòsit i va posar a la meva disposició, perquè n'entengués el pla, alguns esborranys, amb fragments recitatius i amb d'altres cantats, poemàtics, sobre uns quants esdeveniments viscuts per ell, que l'havien divertit —«Un casament al Voló», «Montpeller», «El mercat de taronges a València»— o, al contrari, l'havien commòs: «El monestir de Sixena». Em va deixar en absoluta llibertat perquè refés al meu gust —com així va ocórrer— els esmentats textos i per imaginar i desenrotllar al meu judici els restants. Vàrem convenir, tanmateix, que jo no alteraria el fons del que se'm lliurava ni la distribució dels peus i dels accents en els trossos en vers, perquè ja n'existia la música, a la qual m'havia de sotmetre. La vaig escoltar unes quantes setmanes després, a casa, dirigida per Oriol Martorell i executada per

un admirable conjunt coral. Uns quants dies més tard, jo vaig llegir amb ensopecs penosos, al domicili de Manuel Valls, la primera i les tres escenes darreres de l'obra, que vaig anomenar «D'una vella i encerclada terra» i vaig dedicar a la meva excel·lent amiga Maria Antònia Aubert, la dona de Manuel Valls, i als fills del matrimoni.

Quan tots ens pensàvem que la peça fóra enllestida amb molta rapidesa, alguns compromisos més urgents i altres diverses circumstàncies la varen entrebancar i deturar quasi «sine die». D'altra banda, jo no encertava a resoldre tres de les quatre anècdotes que Manuel Valls havia musicat abans de parlar amb mi, perquè la meua visió s'allunyava i diferia molt de la seva i, amb tot, havia de respectar el que el seu esforç i el dels seus interpretadors mereixia i també el que havíem establert. A mitjan agost de l'estiu passat, els coautors vàrem actualitzar el projecte i plantejar-nos-en els problemes. Manuel Valls em va indicar que calia escurçar sense contemplacions les pàgines que jo considerava definitives, perquè la representació no havia de durar, segons una llarga i prudent experiència, gaire més d'una seixantena de minuts. Jo m'hi vaig avenir de grat i li vaig prometre que tindria la feina acabada pel febrer vinent. Vaig ocupar-me, durant la resta de l'estiu i encetada la tardor, d'elaborar de nou, amb un criteri més cenyit, tot el que havia realitzat fins aleshores, però no vaig poder continuar el meu

designi i completar el molt que faltava, perquè successives malalties m'ho varen impedir.

Quan per l'últim març la meua salut es restablia a poc a poc, un altre estimat amic, Agustí Bou i Tort, avui President del «Centre Excursionista de Catalunya», em va demanar, per a la commemoració del primer Centenari de la fundació del «Centre», un escrit, per fer-ho arribar a les moltíssimes persones addictes al «Centre». En acudir-se'm que les peticions de Manuel Valls i d'Agustí Bou eren no sols compatibles sinó complementàries, em vaig apressar a arrodonir la meua col·laboració, paralitzada a menys de mig camí del seu terme. Callaré el que això em va costar, però me'n vaig sortir, em penso, amb un mínim d'ofici i amb un màxim de respecte pel públic. Llegit el breu llibre a Maria Antònia Aubert i a Manuel Valls, el varen aprovar, molt bondadosos, i em varen concedir, sense cap mena de reserves, que el donés a conèixer, prèvia l'adequada explicació, a Agustí Bou. Aquest i els altres directius del «Centre», i a l'igual d'ells els senyors que integren la Comissió organitzadora dels actes per solemnitzar el Centenari de referència, varen consentir al meu oferiment i el varen acceptar amb una generosa comprensió. I heus aquí com «D'una vella i encerclada terra», en una edició il·lustrada pel gran artista Josep Maria Subirachs —mantenint la particular dedicatòria a Maria Antònia Aubert i als seus fills—,

apareix vinculada a una commemoració singular, a la del primer Centenari de la fundació del «Centre Excursionista de Catalunya». Surt per contribuir discretament a celebrar la naixença d'aquest il·lustre «Centre» que honora tant la nostra col·lectivitat, al servei de la qual ha estat sempre, amb amplitud de mires i amb una tenaç, sovint arriscada, excepcional abnegació.

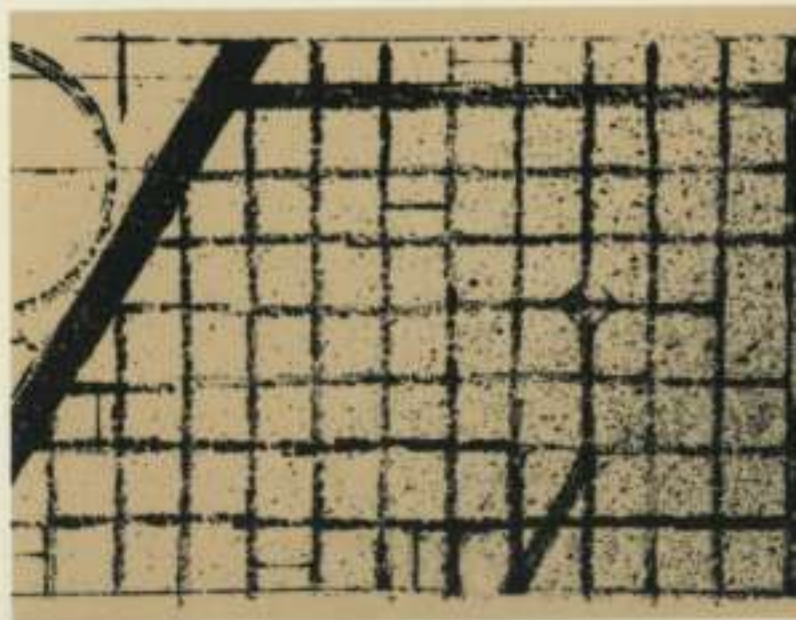
Salvador Espriu

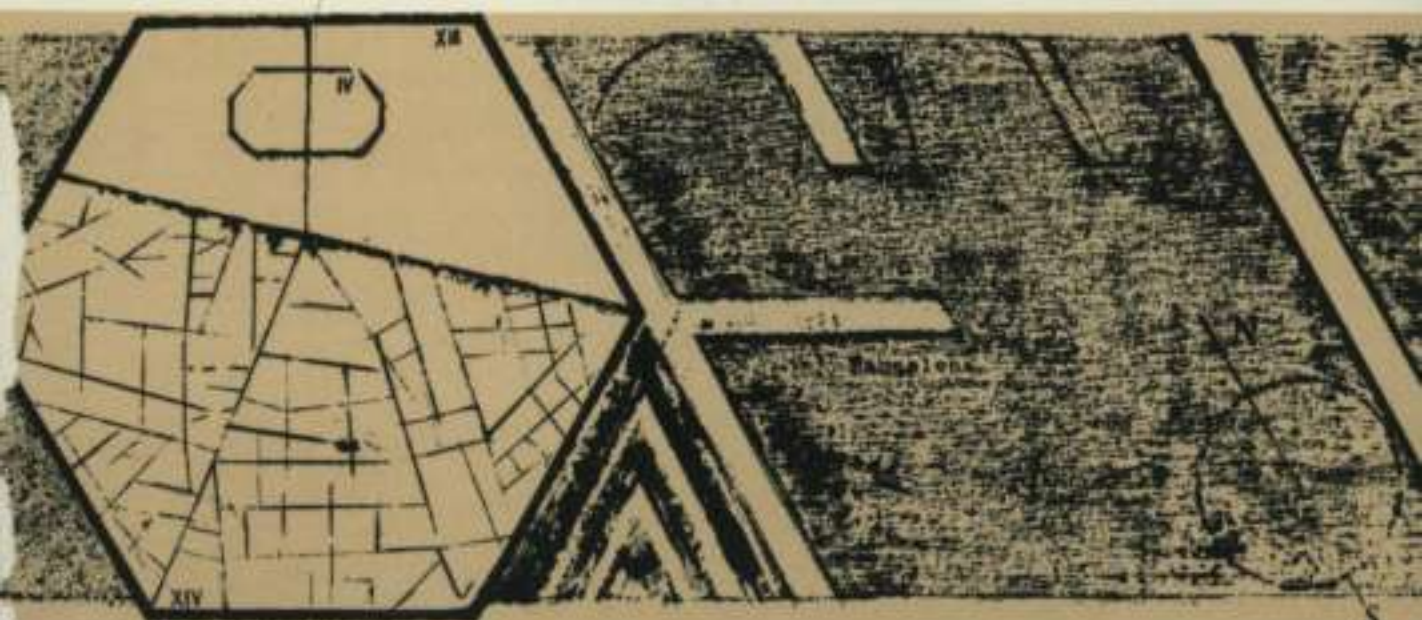
Barcelona, vint-i-u de maig de 1976.

LA CORT, A BARCELONA, DELS
COMTES-REIS D'ARAGÓ

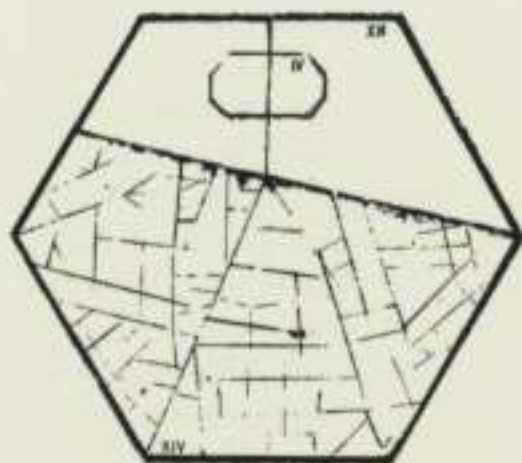
Rodamón.

Senyors, jo no vinc d'enlloc ni vaig a cap banda. Només rondo d'un costat a l'altre del nostre país, en l'espai i en el temps. En barrejo els camins, perquè s'entrecreuen i se'm confonen, i els qui no som savis ignorem què ha estat i què és aquest nostre país, on comença i on acaba. L'hem embastardit, però és. L'hem malmenat, però existeix. Ens angunieja molt de pensar si continuarà o no vivint i, si de cas, de quina manera. Amb la música i amb la paraula, en un to planer, potser aconseguirem de resseguir-ne alguns indrets i alguns moments, davant vostre.

Primera cançó del rodamón.

Partirem de Barcelona,
centre, guia, cap, casal
d'aquesta petita terra
de nom i títols estranys.
Els seus senyors n'eren comtes,
temps després reis d'Aragó.
A ciutat, quan hi paraven,
aplegaven una cort,
amb albardans, dignataris,
barons, dames, trobadors,
escrivans, regalats clergues,
canilles, poltres, falcons.
En salvàvem el Tinell,
despullat, harmoniós,
i d'altres daurades pedres,
queixalejades pel sol.
Però l'evocada vila,

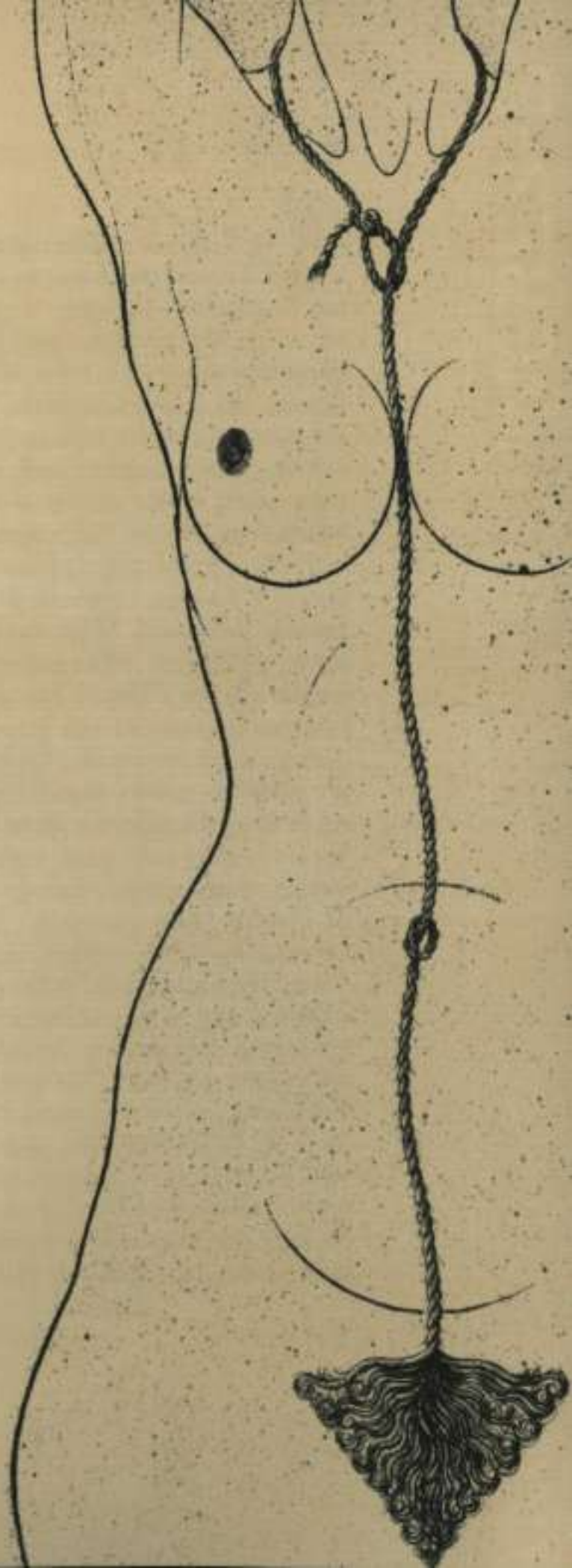
empara del meu enyor,
és avui traüt, desfici,
un enorme ventre fosc,
tot esvorancat per obres
manades sense destorb,
perquè lleis i normes ballen
al dring de grogues raons.
Amb tristesa la defujo,
de pressa n'alcem el vol.

II

UN CASAMENT AL VOLÓ

M'he dirigit de primer cap al nord i a l'est de la vella terra. Els meus passos han resseguit la costa de llevant, tan lluminosa i benigna, la carena llarga i estesa de turons gairebé abocats sovint damunt el mar. He contemplat la claror de la Selva, els nobles monuments de Girona, les aspres Garrotxes, l'obert Empordà, amb el seu litoral avui tan espatllat per una explotació àvida i sense mesura. Amunt i avall, en aquest país tan divers i tan antic, no he oblidat el Montseny i el singular Montserrat, el suau Vallès agrícola, que contrasta amb la densa concentració de les seves indústries, ni l'auster pla d'Ausona, l'embolic de les Guïlleries, l'evocat prestigi de Ripoll. M'he atardat a Cervera, a Agramunt, a Balaguer. M'he embadalit a Cardona, al Berguedà, a la Seu d'Urgell. He caminat per totes les valls pirinenques, que es van empobrint i buidant d'una manera trista, inevitable. En la més ponentina d'elles, ara potser la menys abandonada, el llenguatge propi no és el català, oficial a les independents d'Andorra. No us cansaré més, però, amb rastelleres de noms de pobles ni tampoc de comarques, totes elles a la mida de l'home. Com assenyalar, si no és amb l'índex, al servei d'una fidel memòria, les lleidatanes i les aragoneses de la nostra parla? A l'altra banda d'una il·lusòria frontera, que no hem acceptat mai, he visitat els prats, els camps, com jardins, dels territoris que són al nostre origen nacional. Tot just en passar la ratlla, al Voló, vaig assistir a les festes d'unes bodes d'un home molt ric, de setanta anys, amb una noia sense dot, de vint. El nuvi, fins aleshores fadrí, assegurava, contra torbs i núvols de nebots, la campanada d'una directa i honesta descendència. L'amor hi era cantat amb dolents versos que traïen una idèntica llei d'intenció.

Cançó d'invocació a l'amor.

Amor, senyor,
solemnement et rep, t'aclama
aquesta vila
tan avesada
als brills de l'or:
l'ocell els sent.

Amor, gentil
senyor, mostra't propici
al sacrifici,
sols un indici
per al favor:
llençols de fil.

Lúcid, consents
falsos laments.

Rodamón.

Em varen invitar al dinar de bodes. Encara me
n'esgarrifo.

Cançó del dinar de bodes.

En aquestes grans diades
són feixugues les menjades.
De seguida, quan t'entaules,
hi ha xivarri, crits, paraules
sense solta. Si contestes,

guarda't d'aigualir les festes
que s'adrecen tots els qui
tastanegen, plens de vi.

Rodamón.

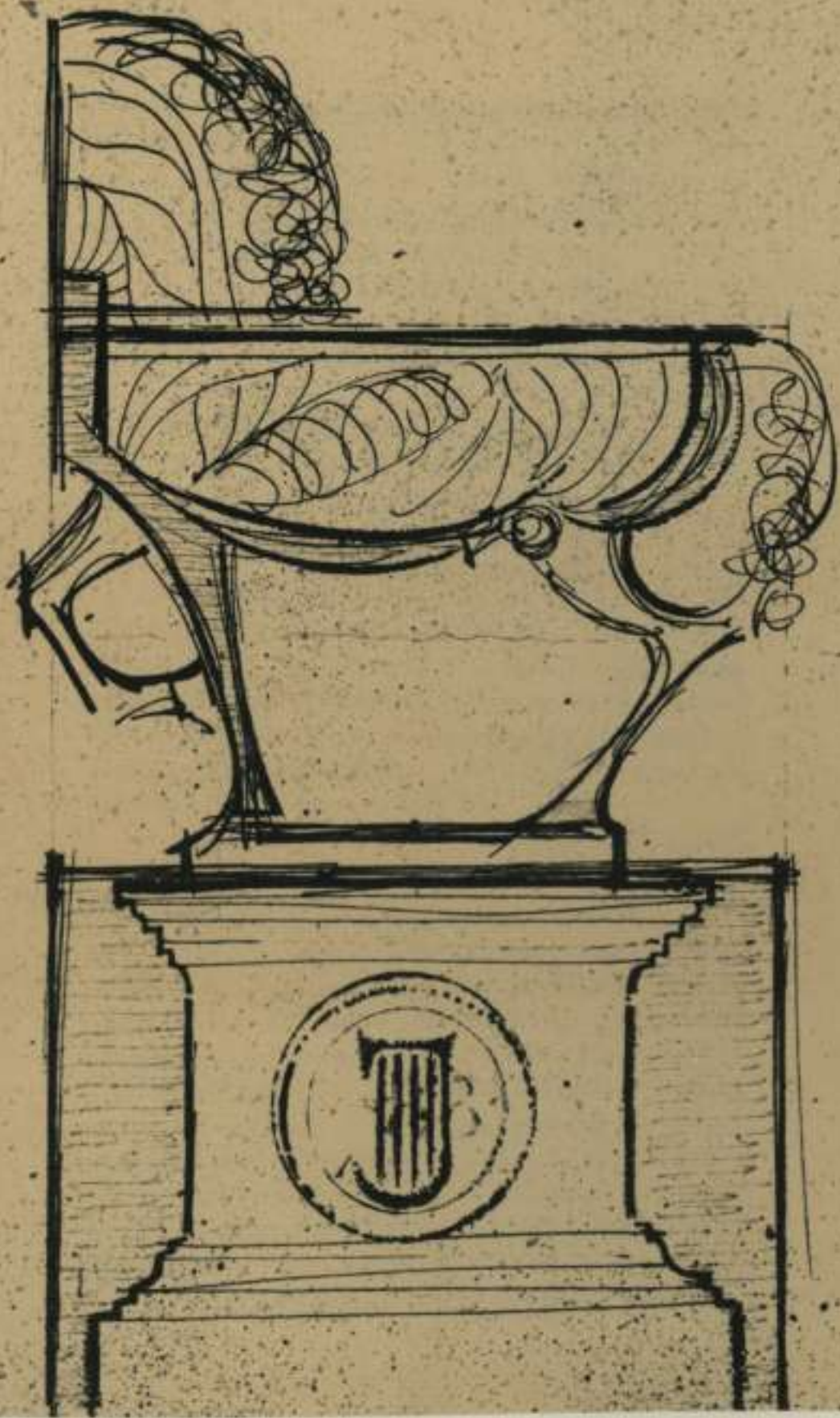
Me'n vaig esquitllar en el punt més dolç i xaró de la
tabola i vaig enfilat, per Salses i el seu estany, de
seguida ja entre gavatxos, la via de Montpeller.

III

MONTPELLER I L'OMBRA DEL
CONQUERIDOR

Cançó introductòria d'un conegut titella.

Un fatigat putxinel·li
—em diuen Pulcre Trompel·li—,
galíot al rem d'un bot
amb la quilla a frec de llot,
fingeix de saber-ho tot.

Dits experts, des de molts anys,
belluguen burles, afanys
de pedant, vileses, danys.
Geperut sense parella,
sovint ensenyo l'orella.

Rodamón.

Sóc a Montpeller?

Pulcre Trompel·li.

Sí, i em manen d'acompanyar-lo en el tomb que hi doni. Perquè hi naixia el rei Jaume hi ha vingut? M'he d'entendre, doncs, amb un somniador. De la ciutat d'aleshores, cap vestigi als carrers, si no m'equivoco. El record del rei Jaume consta en aquesta aparatosa i pretensiosa làpida: una prolíxa notícia que li semblarà escrita en un llenguatge híbrid. Les edificacions en l'actualitat més antigues són dels segles disset i divuit, excepte la torre dels Pins, del catorze, i en la catedral de Sant Pere la nau i el pòrtic que la precedeix, d'aquella mateixa centúria. Vegi alguns palaus admirables, el jardí «des Plantes», la «promenade du Peyrou», l'a-

qüeducte de Sant Climent. No es perdi el museu Fabre, amb els quadres de Courbet a la galeria Bruyas. I passegi, des de la plaça de la Comèdia, pel modern Montpeller, ple de moviment i de vivaç empenta.

Rodamón.

I la facultat de Medicina?

Pulcre Trompel·li.

La construcció data de les darreries del divuit i dels començaments del dinou. Amb retocs i millores posteriors, és clar. Els primitius estudis varen ser fundats, em penso, quan el rei Jaume era un noi, just un adolescent precoç. No crec, per tant, que ell intervingués en aquella magnífica empresa, que manté intacte el seu prestigi.

Rodamón.

Em pregunto amb recança què se m'ha perdut aquí.

Pulcre Trompel·li.

El guiava una ingènua emoció. Buscava la pàtria del rei Jaume i s'ha trobat amb la de tres o quatre pintors de tercera fila, amb la de Cambacérès i Daru, considerables patums, amb la del molt distingit químic Balard, amb la del positivista i autosemidivinitzat Au-

guste Comte. I avui no s'han acabat pas els personatges. Els uns i els altres, tots, són glòries franceses. No ho és l'ombra medieval d'un rei d'Aragó, d'una història que a grans pinzellades enclouré en una vintena de versos.

Evocació eixuta de la figura i els esdeveniments del Conqueridor.

Ran del bressol aprenies
lliçons dures, aspres vies
que menaven a fermesa,
servituds de la grandesa,
lligams greus de la paraula.
Llarga vida com de faula.
El ric guany d'un singular,
daurat regne dins el mar.

Temps després, amb noves guerres,
t'emparaves d'amples terres,
amb l'ajuda dels teus pobles
lliures, vells, diversos, nobles.
Alt soldat, dolent polític:
resum d'un examen crític.
Ingrats fills, mort atardada,
una tomba profanada.

Delicat, cruel, doner,
d'amors senils presoner.
Ni pervers ni tampoc sant:
home sempre mig infant.

Rodamón.

Abominables versots, albardà. I no suportó més el seu to nasal d'hipòcrita. Me'n vaig.

Pulcre Trompel·li.

Que la decepció no l'amargui massa, li ho aconsello.

Rodamón.

Fujo de vostè i de la seva freda sornegueria.

Pulcre Trompel·li.

Imparcialitat, romàntic.

Rodamón.

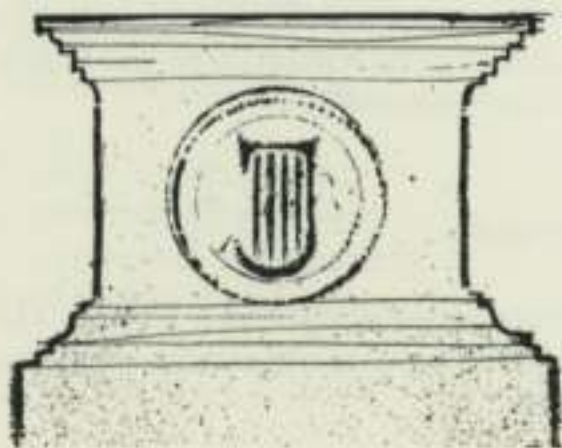
Apartí's de mi, retorni al sinistre bagul del seu amo ninotaire. Em triga de marxar, atret per la serenor i els celatges de les nostres illes.

Pulcre Trompel·li.

Hi ha força ports al seu abast. Dubto, tanmateix, que cap vaixell d'aquests indrets faci d'habitud la ruta que vostè tria.

Rodamón.

Em sento capaç de seguir-la, ni que sigui dalt d'una
barca de paper.

IV

BREU MEMÒRIA DE LES BALEARS

Rodamón.

△ amb un sol dit, la barca
de paper travessava
tot d'aguait solitaris,
foscos perills. Arribo,
ja record, i canilles
de vent se m'emportaven,
per pedres, a la vasta
sequedat, llum, refugi.

Entorn de la Balear més petita, de les dues que compten, els illots dels Poltres, del Colom, de l'Aire. Però no l'aire sinó el vent senyoreja Menorca. Pedres arreu i les restes escampades d'una cultura rude, singular, ciclòpia, molt antiga. Més recents, vestigis de diversos pobles, fins a la nostra inesborrable presència catalana. Força segles més tard, gairebé ahir, tres ocupacions britàniques i, entre la primera i la segona, els francesos. L'Espanya oficial la recobra a començaments del segle passat.

Meravella tòpica del port natural de Maó, el millor de la Mediterrània. Pobresa d'aigües, agricultura tenaç contra l'eixut. L'encant contrastat i complementari de les dues capitals del país, la històrica, arrelada en la tradició, i la que l'havia de substituir, de segur que per sempre. Neta, no gens ostentosa, d'una reserva no feridora, amable, amb paviments llisos i sòlids, les façanes de les seves cases no tenen balcons.

A la manera
anglesa, les finestres

decapitaven
brogits. La teranyina
del temps mort ens envolta.

Els meus ulls s'han atardat en la contemplació de l'esveltesa sòbria d'uns mobiliaris del divuit, no pas inventats aquí però adoptats i recreats de seguida per la delicada mà de l'artesanía local. I després pujaré en aquell cim, al cor de l'illa, i rondaré amb calma per les altres poques poblacions, assolellades, blanques.

La gran Balear. Són tantes coses a dir-ne, que ens emparem, per no relliscar i caure, amb la barana d'un prudentíssim silenci. Però hiensem i retornem tot-hora a l'amplitud de la serra i de la plana, a les cales i a les badies, a la resplendent, portentosa, única Ciutat. I una malaguanyada veu ens lliura, des de l'ombra i de l'enyor, el coneixement despullat, essencial, d'aquesta terra, en uns versos que no hem d'oblidar mai:

Verdegen encara aquells camps
i duren aquelles arbredes
i damunt del mateix atzur
es retallen les meves muntanyes.
Allí les pedres invoquen sempre
la pluja difícil, la pluja blava
que ve de tu, cadena clara,
serra, plaer, claror meva!
Sóc avar de la llum que em resta dins els ulls
i que em fa tremolar quan et recordo!
Ara els jardins hi són com músiques
i em torben, em fatiguen com en un tedi lent.
El cor de la tardor ja s'hi marceix,

concertat amb fumeres delicades.
I les herbes es cremen a turons
de cacera, entre somnis de setembre
i boires entintades de capvespre.

Tota la meva vida es lliga a tu,
com en la nit les flames a la fosca.

UN TOMB PER LES PITIÜSES

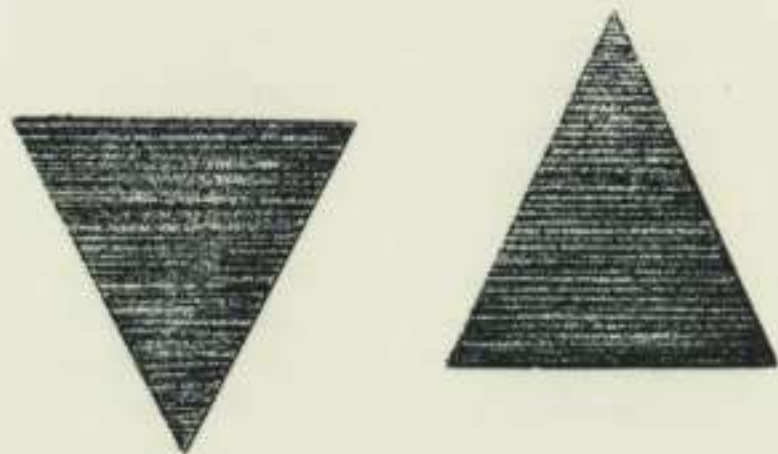
Rodamón.

Encara a les Balears, deixada en la calima una petita illa, naveguem arran de la tràgica i esquerpa Cabrera, sense desembarcar-hi. I ens acull enllà, a la part de garbí, un altre arxipèlag, com de juguina, on ja en l'antigor verdejaven els pins. Voltada d'illots, Eivissa ens apaga la set en diverses fonts i ens emmiralla en un únic riu minúscul. Torreneres, terrenys muntanyencs de no gaire alçària, bones olors de boscam i garriga, planelles i feixes amb conreus, salines, expert aprofitament del mar, la quasi esborrada memòria de corsaris i pirates. La lliçó d'una nua i sàvia arquitectura, que prové tan sols de l'agut realisme del poble. Uns quants llogarets s'escampen per molt pocs municipis. I senyorejant-ho tot, la Vila, que evoco amb uns versos de l'escriptor fins ara més important, en la nostra llengua, d'aquest país:

«Pels graons de les cases on refreda la calç
munten, lentes, les ombres. Les finestres, obertes
al gran crepuscle, miren llunyanies incertes.
Palmeres i oliveres de jardins espectrals
són imatge de somnis i nostàlgies despertes.
La torre es dreça, al cim, amb els delers més alts.
Els núvols s'escabellen, la nit va al seu encalç,
i els estels, a dalt, punyen les altures desertes.»

Passem després, al sud, a la veïna Formentera, amb arenys i també amb algun lloc on es beneficia la sal. Magres cultius, l'ajut del bestiar i de la pesca. Els grecs la varen veure o la imaginaven habitada per serps. Els romans l'anomenaren per la seva abundància de blat.

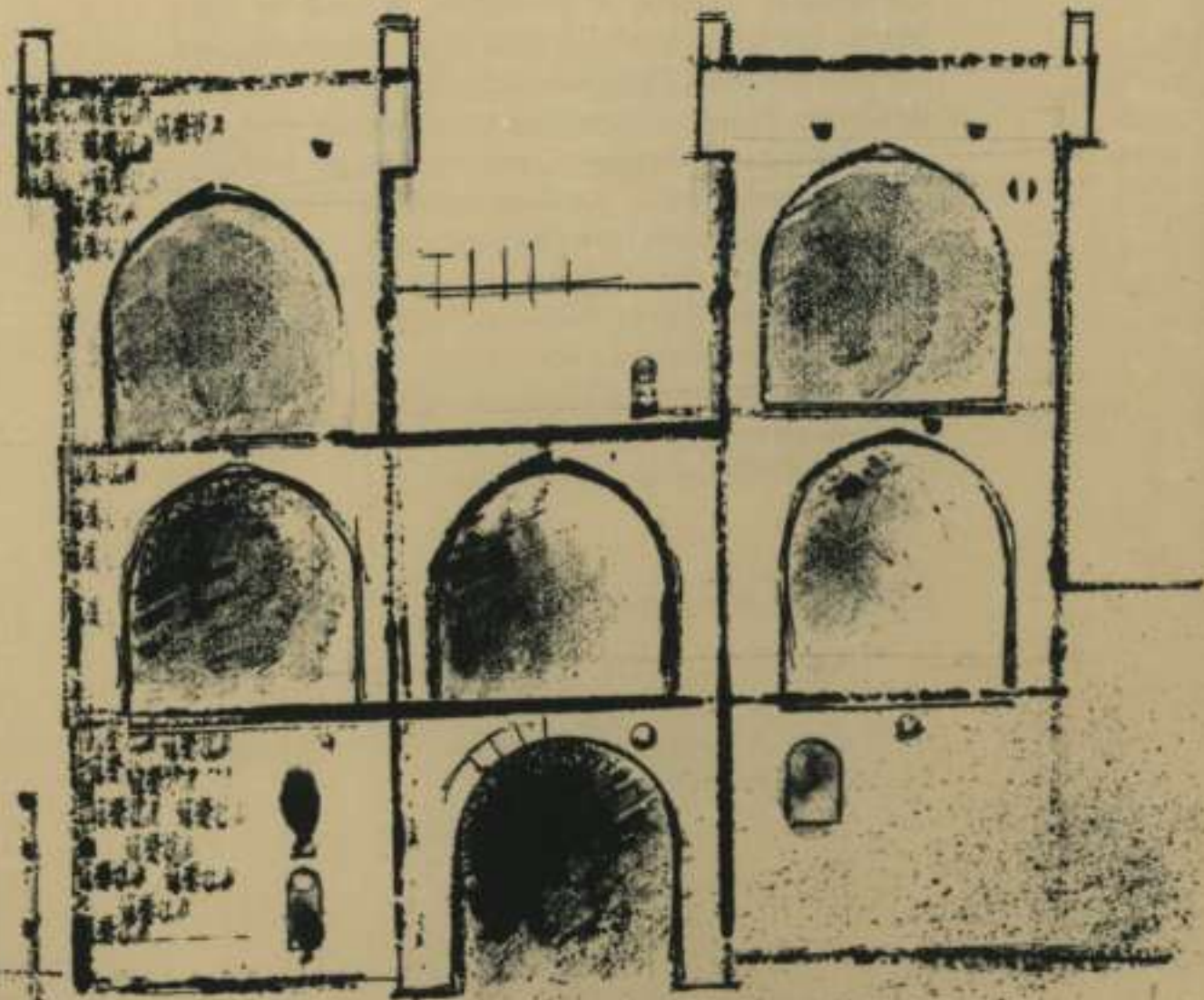
Un vague neguit en l'excessiu silenci, tal vegada el rastre de l'atàvica por d'abordatges i naufragis. I cap a migjorn, ones endins, la mai no esvanida, latent, feredat africana.

LLUM I BRILLANTOR DE VALÈNCIA

Rodamón.

A Formentera, enfront de la superada paüra d'Alger, el cap de Barbaria, guaita ja inútil. Encara hi penso, però només un moment, sota la llum i el brogit dels carrers i carrerons del barri antic de València. Des de les torres dels Serrans, i davallant a la plaça de la Reina, on s'eleva l'esvelt campanar de Santa Caterina, veig el noble palau de la Generalitat i entro en la plaça de la Verge, que és la dels Desemparats. Miro la Seu, amb el Miquelet, la porta romànica de l'Almoina i la gòtica dels Apòstols. Al seu davant, es reuneix tots els dijous, a migdia, el mil·lenari Tribunal de les Aigües. Contemplo després el prodigiós «Cavall de Sant Martí» i m'arribo a la llotja de la Seda i, als extrems sud i oest de la ronda, a l'església dels Agustins i a les torres de Quart. No esmento més monuments i edificis.

A botigues i comerços, vidres, randes, blondes, brocats, instruments musicals, marqueteries, cuirs, voris, ventalls i tota mena de productes artesans i del camp, sobretot del camp, tal com correspon a la gran capital agrícola que és València. També al meu abast, fins en petites parades a les voreres, formes populars de les ceràmiques de Paterna, de Manises, d'Alcora. Però m'atreu i m'arrossega, per damunt de tot, el xivarri del mercadeig de la taronja.

Crits i diàlegs de les cotitzacions de la taronja.

— Caputxines petitones.	A cinquanta.
— Taronges blanques, rodones.	A setanta.
— Sanguines, de gra de plata,	

- una oferta ben barata.
- Del Xúquer, de la cadena,
per al nen, per a la nena.
Els seus preus, a convenir
amb repòs, sense renyir.
  - Sucrenyes, de bergamota.
Hi perdo, no faig patota.
Clementines, mandarines
de pells primes, llises, fines.
  - De l'agre-dolç, de regal.
  - No deuen valer ni un ral.
  - Empeltades de magrana:
us desvetllaran la gana.
  - Servidor. Qui paga, mana.
-
- A vessar, les del rebuig.
  - No me'n quedo cap. —I fuig!
Com bades, quin fals enuig
tan sols pel nom! Para esment:
són de màxim rendiment.

A seixanta.

Rodamón.

Una mica atordit, me n'allunyo i deixo a poc a poc
rera meu aquesta complexa i avui enorme aglomeració
urbana.

VII

PEL PAÍS VALENCIÀ I LA
CATALUNYA NOVA

Rodamón.

A desgrat de ser tan petita, quanta terra encara al meu davant, fins on desemboca el Segura, a Guardamar, extrem límit meridional del nostre domini lingüístic, i al meu entorn, i a les bandes on bufen el cerç i la tramuntana! Elx, amb el seu Misteri i el palmerar. Alacant. La Marina, amb l'agut Ifac. Alcoi, amb el seu tossut, enginyós, admirable esforç industrial en un terreny ben advers. El Montgó i Dènia, ja abordada pels fenicis. Xàtiva, des de tothora famosa, civilitzadíssima, amb el castell i els ossos de l'indecís, imprudent i em temo que força mediocre Dissortat. Insisteixo en l'elogi de Xàtiva, amb els Borges, Ribera i el carrer de Montcada, però també amb el carrer Blanc. Gandia, inseparable del nom d'Ausias March, mala persona, discursiu, creient agònic, amb una molt fonamentada por de cremar en el seu infern: el primer poeta de la nostra parla, quan ho encertava de debò, que no era pas sempre.

Jo són aquell qui'n lo temps de tempesta,
quan les més gents festegen prop los focs,
e pusc haver ab ells los propis jocs,
vaig sobre neu, descalç, ab nua testa,
servint senyor que jamés fon vassall
ne-l venc esment de fer mai homenatge,
en tot leig fet hagué lo cor salvatge,
solament diu que bon guardó no-m fall.

Em paro un moment, per reflexionar sobre el meu únic amo i la seva fortuna, i continuo de seguida el camí. L'horta de València, Sagunt, la plana de Castelló, Sant Mateu, on es va acabar, almenys d'una ma-

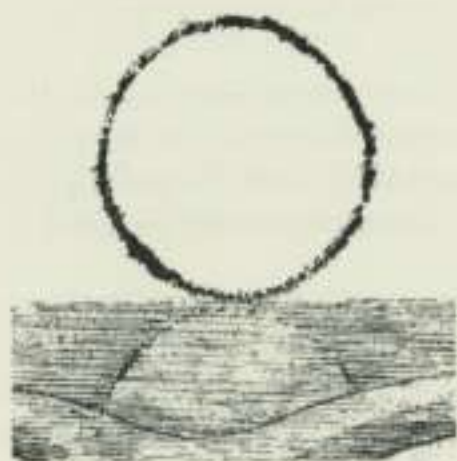

nera oficial, visible, el cisma d'Occident. Peníscola, abans amb calçades i voreres plenes de deixalles de peix, negra de moscam, i avui tan endreçada, un punt escenogràfica. Ahir mateix gairebé inaccessible, Morella, que un cop l'hagis visitada no l'oblidaràs. I, deixat el delta de l'Ebre, Tortosa, amb la seva oculta i esplèndida catedral i el vast recinte de la Suda. Em llevaríeu amb raó la pell, si no mencionava, com a mínim tast simbòlic d'un banquet en el qual tots som alhora convidants i convidats, Tarragona, Reus i Valls, Siurana i Prades, les dues aclaparadores realitzacions del Cister i, entremig d'elles, una emmurallada vila ducal. Cap a ponent tresco i andarejo, mentre evito d'entrar en més poblacions, per les serres i comarques d'aquest gran tros de Catalunya, de tant gruix històric, i m'acomio de Lleida, estesa sota l'obra cabdal de la Seu vella. Me n'acomio amb el cantussol d'un senzill enigma, un eco prim d'aquella torbadora veu que, compresos els durs d'orella, heu hagut d'escoltar i entendre.

Closos al cim on escampades cendres
són de nou carn al pal dels mancaments,
dolors antics, orbats de sentiments,
han convertit en fang paraules tendres.

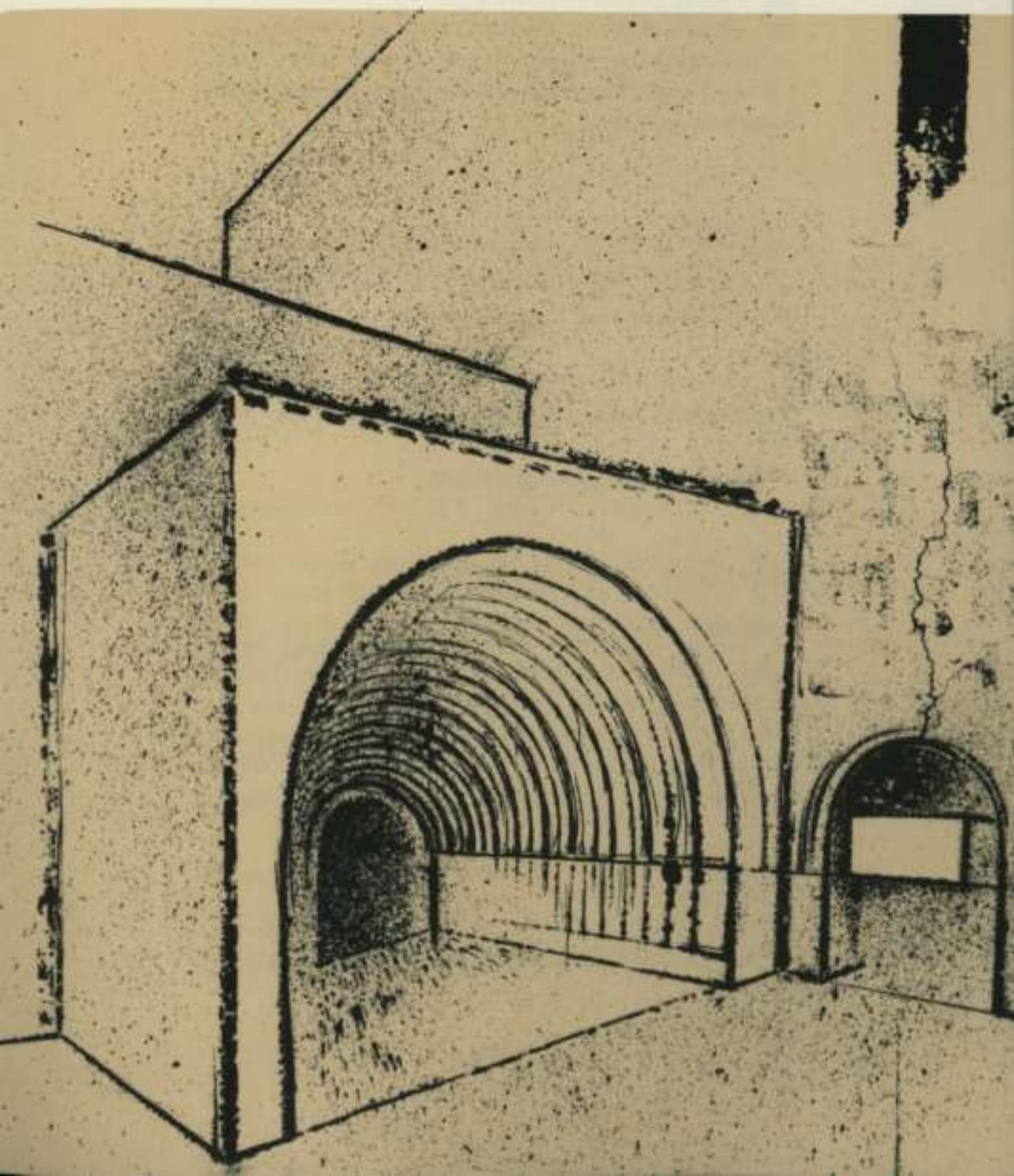
Degota sang a bruts becs de voltors
i cau damunt les amplituds sorrenques
de l'home sol a l'erm. Urpes rogenques
buiden de cel glaçats ulls de senyors.

VIII

EL MONESTIR DE SIXENA

Rodamón.

— Els meus passos em duen a poc a poc a aspres terres del silenci. Rocam, maleses, claps de rostolls. Un voltor sotja i encercla aquest gran despullament. Fraga i el seu riu queden enrera. Solcant la pols m'atanso al monestir de Sixena.

Una monja.

La misèria visita la misèria. Que Déu l'empari, germà. Ni una set d'aigua no tenim.

Rodamón.

Almenys són riques de bellesa.

Una monja.

Ruïnes: ni les veiem. I no interessen ningú. Cap mà no ens ajuda mai, a nosaltres, quatre monges, lletges, desdentades, velles, amb hàbits esparracats. No podem renovar les robes, ni apedaçar-les, ni rentar-les. Amb elles, qualsevol dia —tant de bo que fos demà, podrits trossos de mortalla—, jeurem juntes al fossar.

Rodamón.

Infantes i alguna reina de prop els faran costat.

Una monja.

I tibades abadesses.

Rodamón.

I tal volta un sobirà.

Una monja.

Que va caure defensant vassalls albigesos. Va pagar de seguida i amb escreix la bogeria.

Rodamón.

Em sorprèn que no la consideri culpa.

Una monja.

Estic massa enfeïnada per regirar els pecats dels altres, presumptes i discutibles. He de tragar els meus, tan certs, i no ompliré amb dèries cassoles, olles, cànirs ni pots.

Rodamón.

A estones diem versots.

Una monja.

Tant se val, no me'n recordo. Qui repapieja rima sovint. Però ara calli i rondi per l'església i el claustre.

Contempli al seu grat el refectori, el cor, la sala capitular. Joestic malalta i cansada, no l'he pas d'acompanyar. En algun indret o un altre toparà amb fantasmes. No se n'embarardi. Alguns s'arrosseguen d'esma. D'altres s'alcen i vaguen per la buidor, volves trenca-disses, espurnes de boira del mateix eixut. Una d'elles canta amb un filet de veu: una nena princesa que va ser triada per continuar ennoblint la comunitat, aleshores nombrosa i prepotent, amb el seu alt llinatge. Aviat la tristesa la va consumir. Escolti-la.

Cançó de la infanta morta.

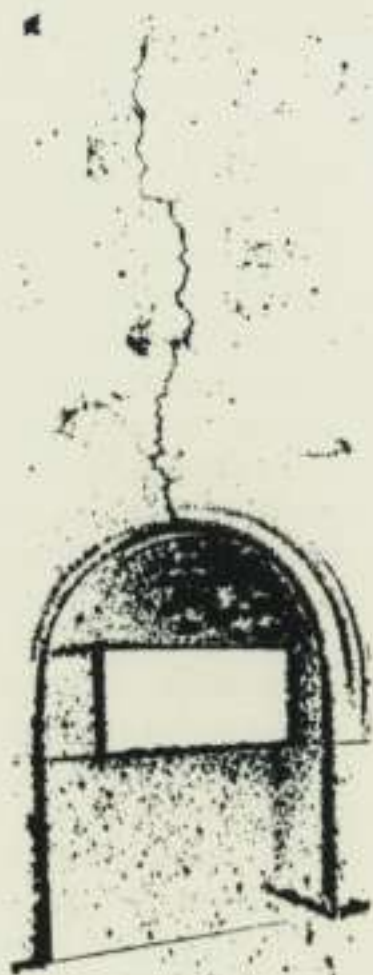
A deu anys m'esperveraven
contalles del món dolent.
Als dotze sóc presonera,
privada de pensaments
i de jocs. Tan sols respiro
espès fum d'encensaments.
Al record s'esborren l'aire,
coixí de puntes d'ocells,
mar enlluentat a nacres,
l'amplitud dels camps al vent.
Quan professo, se m'emporten
sedes, llibres, flors, anells.
Amb un de nou m'afeixuguen
el peç de l'enyorament.
M'agenollo, ploro, pregunen.
A glopades llanço sang
per la boca. Llit de luxe
per al fang de rang. Ning-nang.
Flamareig d'atxes, corrues,
absoltes de lluïment.
«Morta tan jove, donzella,
és al cel eternament.»

Rodamón.

Paraules desolades. Em commouen.

Una monja.

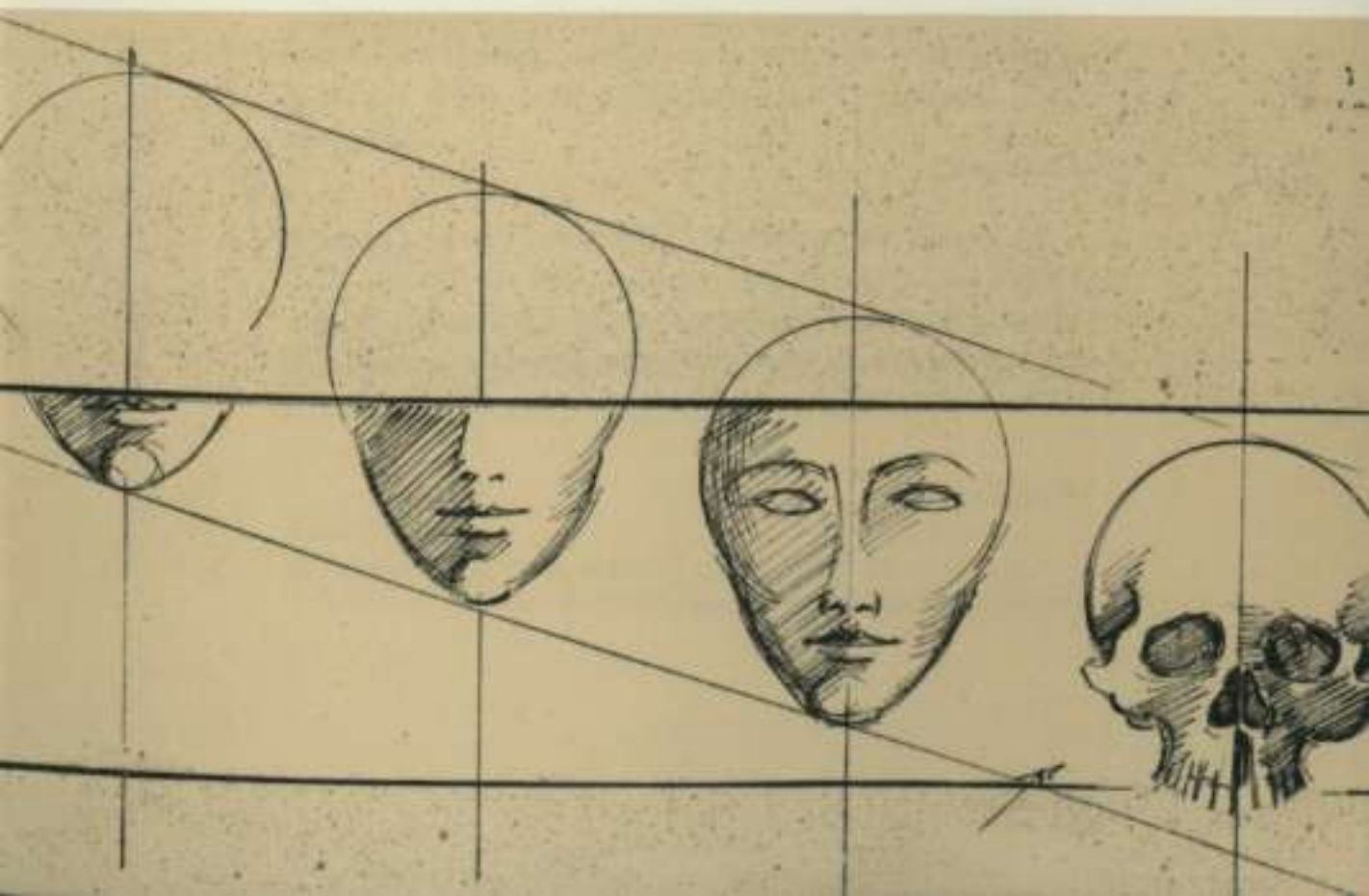
A mi no. De sentir-les tant, les he apreses de memòria. A vegades la pobra noia les mig oblida i s'engargussa, i jo la trec de l'entrebanc. I prou de conversa, que he de cuinar la fam d'avui. Vagi-se'n i begui, per calmar-se, algun glop, que no li serà gens fàcil. No s'arrisqui a vessar llàgrimes en la nostra sequedat.

IX

CANÇÓ I DANSA DE LA MORT

Rodamón.

La monja ho encertava. Enlloc, en tota l'estepa, cap beguda no m'ha retornat els esperits. Abatut, marxo en direcció a llevant, a les oliveres, a les vinyes, a les enyorades hortes prop del mar.

La Mort.

Farem via plegats. Aquí la dalla se m'esmussa, a penes si ja segaria alguns brins d'herba. Sort que compto amb infatigables marits a Anglaterra, a Alemanya i a altres països. I en els restants, llestes germanes tresquen de valent. Però sóc, ho saps prou, una sola entitat sota diversos noms. Avui no m'he d'entretènyer amb tu, perquè et veig massa trist.

Rodamón.

Mai no m'has estat una sorpresa ni ho ets mai per a ningú.

La Mort.

D'acord, no en parlem. Tens gana? Porto clofolles, rovell de carcasses d'arengades, ous del diable, mucrons d'atzavares, julivert de galàpet, closques de cargolins, renecs de rates-pinyades, baves de llimacs, llet de bruixa i jull. Et convido.

Rodamón.

Gràcies, no ho pairia. Encara que la invitació és generosa. No ets gens avara.

Cançó beneita de la Mort.

Sense mèrit. Al meu pas,
se m'arpleguen deixalles:
quins camins se'm barraran?
Els savis em tanquen portes.
M'enriolo sota el nas,
tan obert, que tothom entra
per la boca del forat.
Xisclen, corren, s'esderneguen,
no fugen del meu aguait.
No m'enganyaran disfresses,
cosmètics, adorns d'afait.
Volten rares dimensions
entorn del finit govern
de la corba sense límits.
No sóc un poder etern.

Rodamón.

Per a la fatiga d'aquests llocs comuns et prescriuria,
amb aigua bullent, un bon bany de peus, si de debò en
gastaves. Però, més enllà d'aquestes trivialitats, què,
després?

La Mort.

Més enllà de tu, de mi, de la burla i del desdeny, el
pur buit, la transcendència. Quan acabi la meva feina,
m'esvaniré davant el glaç de l'esguard.

Rodamón.

Sobre el que no és possible de discórrer, cal callar.

La Mort.

Ballem, doncs, potser a gust dels espectadors.

Rodamón.

A desgrat formo parella
amb tu. Llostreja. La nit,
molt a poc a poc estesa,
va marcant-nos el compàs.

La Mort.

A trenc de llevar-se l'alba,
serem al rompent del mar.

Rodamón.

Altes ombres de la por
amiden i sotgen salts.
L'estrany home de la lluna
mata l'oli del fanal.

La Mort.

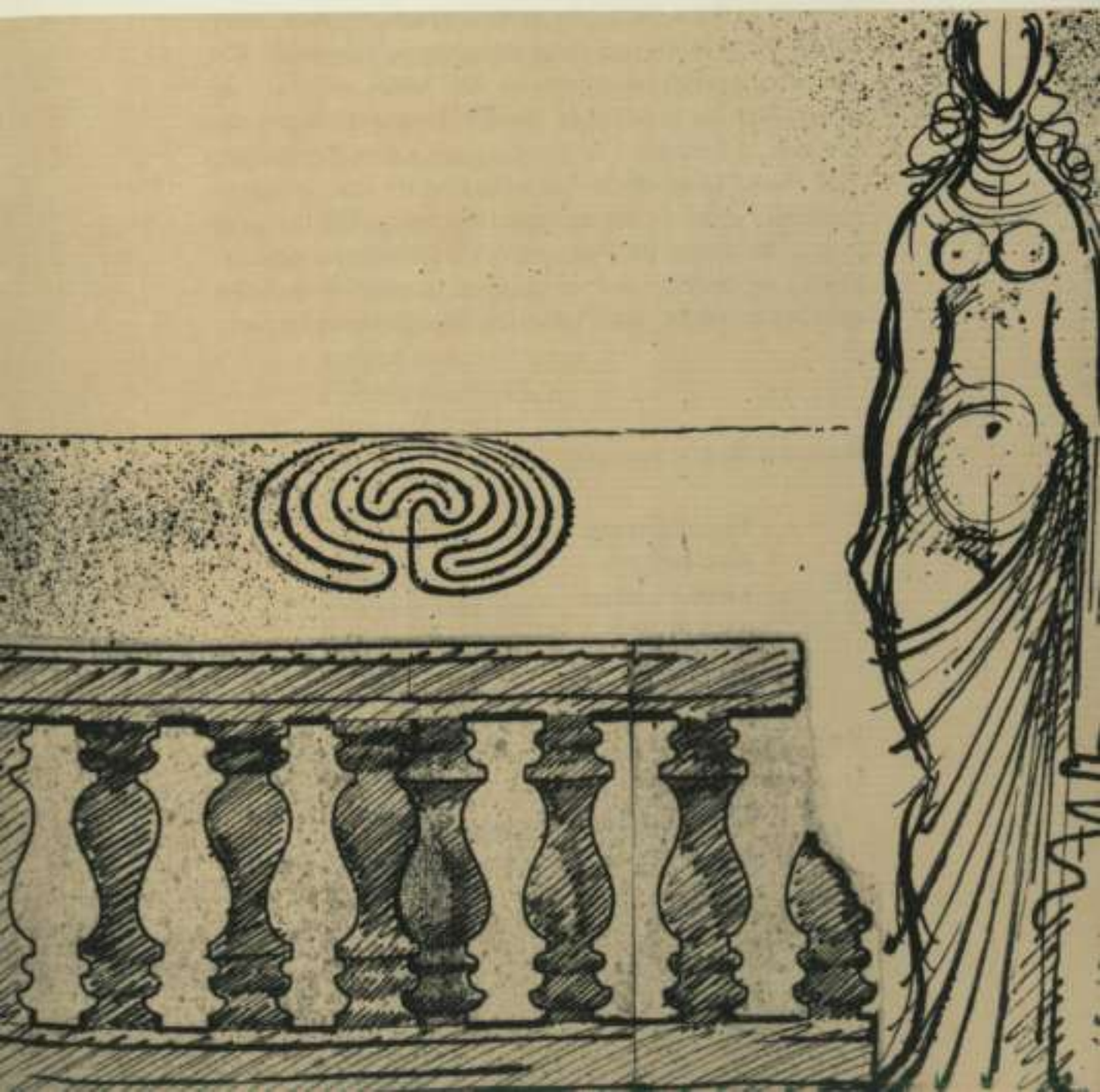
Sento com en la foscor
renillen quatre cavalls.
El meu s'atansa, i et deixo
arran de l'aigua del mar.

ELS CAMINS DEL MAR. L'ALGUER

Rodamón.

◎ ball o cavalcada, però no para. S'ha ajuntat amb els genets que tothom coneix. Galopen lluny, galopen prop, dintre, fora, arreu, enlloc. El món sencer tron-tolla sota unes ferradures que no es gasten ni cauen mai. El domini de la poderosa comparseria sembla universal, però l'hem de combatre sense descans. Contra la basarda hi ha la raó. Amb aquesta arma subtil, l'home mesura totes les coses i n'és la mida. Els qui s'han rebel·lat contra la raó seran esclafats de pressa per les potes dels cavalls. La mort no pot ser viscuda, i l'espant i la temença no s'han d'admetre. Cal aturar la cridòria dels xarlatans de fira, la xerrameca perversa de les màscares de boig, dels farsaires que s'aprofiten de l'estupidesa i tresoregen ràpidament, en traficant amb el llenguatge abjecte, amb les accions innobles, amb les indefenses ànimes porques.

Burla cantada d'un pescador.

El teu discurs
no destriem
entre les altres
cues de peix.

Rodamón.

La seca comare va ser bona:
trepitjo la sorra molla.

Invitació cantada d'un pescador.

Si surts a sardinals,
veuràs potser
moles bollar.

Rodamón.

La dama complia la promesa:
encara pesquen a l'encesa.

Cançó d'un pescador enamorat.

En aquell test
regat de fresc
a l'ajustat
balcó que sé,
a poc a poc
es bada un clavell.

Cançó d'un vell pescador.

A la fusa,
pels pals enseuats,
les barques varen lliscar.

Rodamón.

Sense remor, en el foscant avaren.
Ones enllà, les ancoraven.

Cançó d'un vell pescador.

És hora de llevar
nanses i xarxes,
de treure morrenells
i garbitanes.
Les proes obriran,
per la calma,
avui fàcils camins
cap a casa.

Represa del pescador enamorat.

Trobaré
de retorn,
a ulls clucs,
el balcó.

Per a mi
la flor es desclou.
En colliré
només l'olor.

Rodamón.

El desvetllat oreig de la primera claror del dia estén un prim llençol de silenci damunt la feina enllestida dels pescadors. Gairebé no en queden, i aquests s'en-

cauen per dormir. Sóc en una platja deserta, sollada, llarga. Rera meu, i d'un extrem a l'altre del litoral de la vella i encerclada terra, sense solució de continuïtat, en un curtíssim temps han bastit un mur d'alts i barroers estatges. La bellesa de la nostra costa és destruïda per sempre. Com em dol! Senyors, jo no sóc res ni ningú i de seguida callaré, però vosaltres haureu de començar després a parlar, perquè us heu de respondre per força a grans preguntes. Hem donat plegats un tast de tomb per la vella i encerclada terra i per alguns altres indrets veïns i amics. Mentre baixa el teló, a la llum de l'alba, mireu com s'endevina en la ratlla de l'horitzó, a llevant, una ciutat. Tot el nostre tros de mar ens hi uneix i ens hi duu. Blanca, polida, sota una altra sobirania, però als llavis i al sentiment la mateixa parla. El nostre mar és sovint trist, emmalaltit per contraris vents i per xafogoses calitges. D'aquesta a l'altra riba el pontarem amb una mateixa i única llengua. Apreneu-la bé, no l'oblideu. Les meves paraules han estat senzilles i clares. He procurat d'entretenir-vos una estona i de servir alhora una simple i nítida música. Si us ha agradat, aplaudiu-la, mentre jo em retiro amb un adéu.

Darrera cançó de l'obra.

Arquer, tira
dards al blanc.
Algun cop
l'encertaràs?

Per l'oïda,
ja record,
han vibrat
fletxes de sons.

Salvador Espriu
Barcelona, 1973-1976.

ÍNDEX

	<u>Pàg.</u>
AGRAÏMENT	6
I. LA CORT, A BARCELONA, DELS COMTES-REIS D'ARAGÓ	15
II. UN CASAMENT AL VOLÓ	21
III. MONTPELLER I L'OMBRA DEL CONQUERIDOR. .	27
IV. BREU MEMÒRIA DE LES BALEARS	35
V. UN TOMB PER LES PITIÛSES	41
VI. LLUM I BRILLANTOR DE VALÈNCIA	47
VII. PEL PAÍS VALENCIÀ I LA CATALUNYA NOVA ..	53
VIII. EL MONESTIR DE SIXENA	59
IX. CANÇÓ I DANSA DE LA MORT	67
X. ELS CAMINS DEL MAR. L'ALGUER	73

Aquest llibre s'acabà d'imprimir
a Tipografia Empòrium, S. A.
Barcelona
el 29 d'octubre de 1980.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

1001640571

IBC

Biblioteca
de Catalunya

D-BpPujol0

Num. 1001640571

Cl. _____

Num. 2006-2-25019

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

10

Edició commemorativa del Centenari del Centre Excursionista de Catalunya

ÀMBIT

LA VELLA I ENCERCLADA TERRA SALVADOR ESPRIU